

Kıbrıs Kapsamında Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Barış Harekâtı

Turkish-Greek Relations In The Context Of Cyprus And The Cyprus Peace Operation

Mustafa Metin KAŞLILAR*

Başvuru Tarihi: 20.03.2024

Kabul Tarihi: 15.05.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Özet

Türk-Yunan ilişkilerinin genel tarihine baktığımız zaman anlaşmazlıkların egemen olduğunu görebiliriz, fakat 1930-1950 dönemleri bunun haricinde tutulmuştur. İlişkiler bu yıllar arasında bir gelişme göstermiştir ve sorunlardan uzak kalmıştır. Bu atmosferin sebebini dış tehdit algılamalarının iki ülkeye de genel itibariyle aynı yerden gelmesi oluşturur. Koşullardaki benzerlik, ortak politikalar oluşmasına da sebebiyet vermiştir. 1950 sonrası Türk-Yunan ilişkilerini incelediğimiz zaman koşulları, İkinci Dünya Savaşı sonrası koşulların izlerini taşır. Bu yüzden kurulan iş birlikleri, bu yeni sorunların oluşmasını engellemedi. Fakat iki ülke de ulusal çıkarlarını Batı çıkarları ile bu dönemde özleştirmiştir. 1950'li yıllarda Kıbrıs sorunun ortaya çıkması iki ülke arasında gergin ilişkilere sebebiyet verirken, bunu en çok ABD engellemeye çalışmıştır. Zira güney kanadında bir kopma istemeyen Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Moskova'ya yarayacak hiçbir duruma razı gelemezdi. 1960'lı yılların atmosferi ise Türk-Yunan ilişkilerinin bugüne kadar sürecek olan sorunların çatışma ve anlaşmazlık temelinde belirlenmesine yol açmıştır. 1960'lı yıllarda Kıbrıs sorununun etkisi artmış ve Türk-Yunan ilişkilerine birçok sorun daha eklenmiştir. Uluslararası dinamiklerin de yumuşadığı bu dönemde, Batı bloku içinde iki ülke Kıbrıs sorunu nedeniyle karşı karşıya gelmiştir. Hem Türkiye Hem Yunanistan'ın iç politikasında siyasal ve ekonomik değişimler göze çarpar. ABD'den alınan ekonomik yardımların etkisiyle iki tarım ülkesinde de kapitalistleşme yaşanmıştır. Siyasal açıdan dış politika artık kamuoyu baskısının arttığı bir alanı temsil etmeye başlamıştır. Özellikle Kıbrıs Sorununa iki ülkedeki hükümetin yaklaşımları bu noktada önemlidir. 1960 yılından Kıbrıs Askeri Harekâtı'na kadar geçen süre içinde iki ülkede de istikrarsız koalisyonlar dönemi ve askeri darbelerle siyasal çalkantılar yaşamıştır. Türkiye ve Yunanistan bu açıdan bakıldığında dış politika kararlarında da fazla istikrar gösterememişti ve önemli değişiklikler yaşamışlardır. Türk-Yunan ilişkileri 1974 Kıbrıs Askeri Harekâtına kadar olan süreçte sürekli dış müdahaleler ile gelişmiş bu soruna ABD, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), Birleşmiş Milletler (BM) ve Bağlantısızlar Hareketi de katılmıştır. Kıbrıs Sorununun ele alındığı yıllardan itibaren çok farklı nitelikler ilişkilere yön vermiştir. Bu çalışmada Kıbrıs'ın hem Türk hem Yunan tarafı açısından neden önemli olduğunu ve bu önemin iki ülkeyi nasıl karşı karşıya getirdiğini ve Kıbrıs sorununun iki ülke açısından uluslararası bir sorun hale nasıl geldiğini göreceğiz. Bu çalışmada Kıbrıs'ın Türkiye ve Yunanistan açısından stratejik değerleri, Yunanistan'ın tezleri, Kıbrıs Sorununun ortaya çıkması ve Türkiye'nin Kıbrıs meselesini devlet politikasına çevirmesi, Kıbrıs'ta gelişen olaylar, Kıbrıs Sorunu içinde Türk-Yunan

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, mustafametinkaslilar@gmail.com, ID 0009-0008-6652-4858.

ilişkilerinde anlaşmalar ve görüşmeler, Kıbrıs Barış Harekâtını hazırlayan olaylar, iki ordunun da durumları ve Kıbrıs'ta istihbaratın rolü incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs, İstihbarat, Enosis

Abstract

When we look at the general history of Turkish-Greek relations, we can see that disagreements dominate, but the 1930-1950 periods are excluded from this. Relations developed between these years and remained free from problems. The reason for this atmosphere is that the perception of external threats came from the same place for both countries in general. The similarity in conditions also led to the formation of common policies.

When we analyze the post-1950 Turkish-Greek relations, we see that the conditions bear the traces of the post-World War II conditions. Therefore, the established cooperation did not prevent the emergence of new problems. The emergence of the Cyprus problem in the 1950s caused tense relations between the two countries, which the US tried to prevent the most. Because the US, which did not want a rupture on the southern flank, could not agree to any situation that would benefit Moscow. The atmosphere of the 1960s led to the determination of Turkish-Greek relations on the basis of conflict and disagreement, problems that will continue to this day. In the 1960s, the impact of the Cyprus problem increased and many more problems were added to Turkish-Greek relations. In this period of softening international dynamics, the two countries in the Western bloc confronted each other over the Cyprus problem. Political and economic changes were observed in the domestic politics of both Turkey and Greece. Under the influence of economic aid from the US, both agricultural countries became capitalist. Politically, foreign policy has come to represent an area of increased public pressure. Especially the approaches of the governments in both countries to the Cyprus Problem are important at this point. From 1960 until the military operation in Cyprus, both countries experienced political turmoil with unstable coalitions and military coups. From this perspective, Turkey and Greece did not show much stability in their foreign policy decisions and experienced significant changes. Turkish-Greek relations developed with continuous foreign interventions until the 1974 Cyprus Military Operation, and the US, USSR, UN and the Non-Aligned Movement also participated in this problem. Since the years when the Cyprus Problem was addressed, very different qualities have shaped the relations. In this study, the strategic values of Cyprus for Turkey and Greece, the theses of Greece, the emergence of the Cyprus Problem and Turkey's turning the Cyprus issue into a state policy, the events that developed in Cyprus, the agreements and negotiations in Turkish-Greek relations within the Cyprus Problem, the events that prepared the Cyprus Peace Operation and the situation of both armies and the role of intelligence in Cyprus will be examined.

Keywords: Turkey, Greece, Cyprus, Intelligence, enosis

Giriş

Kıbrıs'a tarihsel olarak Türk-Yunan ilişkileri çerçevesinde baktığımızda, bu ilişkilerin kökeni Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı fethi ile başlamaktadır. 1571'de Osmanlı Devleti, Kıbrıs'ı Venediklilerden almış ve adanın kontrolünü uzun bir süre elinde tutmuştur. Bu döneme baktığımızda, Kıbrıs'ta hem Türk hem de Rum toplulukları yaşamaktaydı. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndaki yenilgisi sonrası 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması ile Kıbrıs, Birleşik Krallık'ın idaresine geçmiştir. Fakat Kıbrıs'ın statüsü üzerindeki belirsizlik devam etmiştir. Bu dönemde Kıbrıs'taki Rumlar ve Türkler arasında gerilimler artmıştır. 1950'lerin sonlarında Kıbrıs'ın bağımsızlığını kazanma süreci başlamıştır ancak bağımsızlık sonrasında Türk ve Rum toplulukları

arasında anlaşmazlıklar devam etmiştir. 1963'te Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin izolasyonunu artıran çatışmalar patlak vermiştir. 1974'te ise Yunan askeri darbesinin ardından Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesiyle Kıbrıs'ın kuzeyi Türk ordusu tarafından kontrol edilmeye başlamıştır. Bu olay, Kıbrıs'ın fiilen iki ayrı bölgeye bölünmesine ve kuzeyde Türk Cumhuriyeti'nin ilan edilmesini sağlamıştır. Günümüzde Kıbrıs sorunu hâlâ çözüme kavuşmamış durumdadır ve Türk-Yunan ilişkileri üzerinde etkili olmaya devam etmektedir. Tarihsel süreci incelediğimiz zaman Kıbrıs'ın karmaşık politik ve kültürel yapısını anlamak için bizlere önemli bir çerçeve sunmaktadır.

Çalışma Kıbrıs sorununun başlangıcından itibaren tarihsel sürecine, sorun temelinde Türkiye ve Yunanistan'ın tezlerine ve Kıbrıs Barış Harekâtına kadar geçen süre içinde hegemonik güçlerin Kıbrıs sorununa dahil olmasına ve Kıbrıs'ta yaşanan gelişmelere değinecektir. Yunan tezlerinin Kıbrıs Türklerine etkisi ve bu kapsamda Kıbrıs'ta EOKA'nın faaliyetleri tartışılacaktır.

Kıbrıs'ın Stratejik Önemi

Avrupa, Afrika ve Asya kıtalarının kavşak noktasında bulunan Kıbrıs; Akdeniz'in üçüncü ve Doğu Akdeniz'in en büyük adası olması hasebiyle önemli bir yer tutmuştur. Kıbrıs, Akdeniz'de tarih boyunca önemli konuma gelmek isteyen devletlerin odağı konumunda olmuştur (Arkan, 2020).

Kıbrıs'ın; Türkiye ve Suriye kıyılarına olan yakınlığı, bunlara ilaveten Ege Denizi'nin giriş çıkışına etkisiyle Mısır ve Süveyş Kanalı'na olan yakınlığı stratejik öneminin artmasını sağlayan bir diğer özelliktir. Kıbrıs adasının Türkiye için ise stratejik önemi coğrafi konumundan kaynaklanmaktadır. Zira askeri strateji ve deniz gücü için Kıbrıs adası önemli bir konuma sahiptir (Keser, 2006). Türkiye, Ege'de yaşadığı sorunlar sebebiyle karaya sapan bir ülke olmamak adına Doğu Akdeniz ve Kıbrıs adası davasına önemli ölçüde eğilerek hem Kıbrıs Türk halkını hem de kendi menfaatlerinin olağan biçimde korumaya çalışmaktadır. Türkiye'nin bölgesel deniz hâkimiyeti düşüncesi Kıbrıs adasının ne kadar önemli bir yerde olduğunu da bizlere göstermektedir. Kıbrıs'ın sadece Türkiye için değil Ortadoğu ve denizlere hâkim olmak isteyen hegemonik güçler içinde büyük önem arz etmektedir.

Yunanistan'ın Kıbrıs'ın stratejik önemine verdiği değer ise Ege adalarına sahip olduğundan kaynaklı olarak tüm Akdeniz'e hâkim olma ve denizlerde etkin gücü sayesinde konumsal olarak önemli bir ülke olma anlayışından gelmektedir. Bu tutum da Türkiye-Yunanistan ilişkilerini zararlı yönde etkileyen bir bakış açısidir. Zira Türkiye de Akdeniz'de önemli bir güç hâline gelmek ve Akdeniz'i kontrol etmek istemektedir.

Türkiye ve Yunanistan'ın bu görüşleri ve Akdeniz'de hâkim olma düşüncesinin en önemli yolu ise stratejik öneme sahip olan Kıbrıs adasını kontrol etmektir. Zira Kıbrıs, Akdeniz'in anahtar adasıdır.

Kıbrıs coğrafi konumu itibariyle Doğu Akdeniz'i takriben ortasına yakın bir yerde bulunmakta ve bu konumu ile bölgenin kontrol altında tutulmasını sağlamaktadır fakat Kıbrıs'ın Türkiye'ye uzaklığı 71 km iken Yunanistan ana kıtasına 800 km uzaklıktadır (Kalelioğlu, 2009). Bu da aslında Yunanistan ile Kıbrıs adasının bir bağlantısı olmadığını göstermektedir ve Yunan tezlerinin bir kısmı da böylelikle önemini yitirmektedir.

Yunan Milliyetçiliğini Oluşturan Etmenler-Megali İdea ve Kıbrıs

Yunan Milliyetçiliği bir tezden oluşur ve bu da Türklerin tarihten silindiği ve eski Bizans İmparatorluğunu, Büyük Hristiyan Ortodoks Devletini ve Karadeniz Kıyılarında Pontus ülkesini kurmak ve Girit ile Kıbrıs adalarına sahip olmaktan geçer ve bu tarz tezlerin alt başlıkları bulunur. Bu saydıklarımız Yunan milliyetçiliği için bir amacı oluşturur ve sürekli gelişmekte olan tezleri Yunanistan sürekli öne çıkarmaktadır.

Bu Yunan tezlerinden en önemlisi de Kıbrıs'ı ele geçirmek ve Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamaktır. Bu doğrultuda Kıbrıs Türk'üne soykırım uygulanmalı görüşlerini içinde taşır. Bu tez aslında Kıbrıs'ta gelişen Enosis kavramıdır.

Yunan tezleri doğuşunu ve kaynağını Grek mitolojisine kadar götürmektedir. Yunan tezleri mitoloji, veraset iddiaları, Panhellenizm gibi kaynaklardan hazırlanmıştır. Bu da Megali İdea yani "Büyük Fikir" iddiasıdır. Bu tezler Türkiye'nin dış politikasında bir tehdit niteliğinde görülmüş ve Türk-Yunan ilişkilerinin politik kararlarını yoğun olarak etkilemiştir.

Türk-Yunan İlişkilerinde Kıbrıs Sorununun Ortaya Çıkışı

1571 yılında Venediklilerden alınan ve 307 yıl Osmanlı hâkimiyeti altında kalan Kıbrıs'ın yönetimi 1878 yılında, hükümler hakkı Osmanlı Devleti'nde kalması koşulu ile, İngiltere'ye devredilmiştir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı Devleti ile İngiltere'nin ayrı saflarda yer almasının da bir sonucu olarak İngiltere, 1914'te tek taraflı bir kararla adayı ilhak etmiştir. Türkiye, Kıbrıs üzerindeki İngiliz egemenliğini Lozan Antlaşmasıyla 1923'te resmen tanımıştır. 18. yüzyıl başlarına kadar Kıbrıs'taki Türk sayısı Rumlardan fazla olmuştur. Tarımla meşgul olan Türklerin elindeki toprak miktarı da Rumlarınkinden fazla olmuştur. İki taraf arasında sosyal ve kültürel yaşam hep farklı kalmış, Türkler ve Rumlar arasında istisnalar dışında evlenme görülmemiş, iki toplumun fertleri ortak ticari işletme kurma gibi davranışlara girmemişlerdir.

1931'den itibaren Kıbrıslı Rumlar, Yunanistan ile birleşme taleplerini yoğunlaştırmışlardır. Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleştirilerek, tamamen bir "Elen" adası hâline getirilmesi şeklinde özetlenebilecek olan "Enosis" kampanyasına, İkinci Dünya Savaşından sonra hız verilmiştir. Kıbrıs'ta Elen ve Elenizm fikri, Yunan aydınlanma düşüncesinin ortaya çıkardığı geleneksel düşüncenin bir tezahürü olarak görülmüştür.

1930'lu yılların başından itibaren kapitalistleşmeyle başlayan ada ekonomisinde birtakım yeni üretim araçları ve ilişkileri gelişmeye başlamıştır. Kıbrıs'ın kapitalistleşmesi muhtelif düşünce akımlarının ortaya çıkmasına da neden olmuş ve bunun siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik hayatta etkileri görülmüştür. Nitekim küçük burjuva sınıfının ve bunun karşısındaki işçi sınıfının konumu daha belirgin olmaya başlamıştır. Örneğin ticaret alanının bazı kolları Rumlar (inşaat ve marangozluk) tarafından, bazı kollarıysa Türkler (yorgancılık, ebelik, dokumacılık ve debbağcılık) tarafından yapılmıştır. Ancak Kıbrıs'ta geleneksel toplumdan, modernizme geçiş sürecinde katalizör görevi gören küçük burjuva sınıfı ile aydınlar zümresi, genel olarak Rum toplumu içinde olup, ticarî güç ve sermaye büyük ölçüde Rumların elinde olmuştur.

1930'lu yıllardan itibaren Kıbrıs'ta Rumların saldırıları büyük ölçüde başlamış ve bu saldırılar çok sayıda Kıbrıs Türk'ünün canına mal olmuştur. Enosis talepleri içindeki Rumlar Yunanistan'ın desteği ile ayaklanmışlar ve İngiliz yönetimine karşı 1931 isyanını gerçekleştirmişlerdir.

İngilizlerin yönetimindeki Kıbrıs'ta Rumların ayaklanması İngilizleri çekindirmiş ve İngilizler Türklerin ve Rumların birleşerek kendilerine karşı isyan başlatacağını düşünmüştür. Fakat Kıbrıs Türkleri adanın iki toplumuna eşit ve dengeli politikasından memnundular. Fakat İngiltere çekilecekse Türkiye'nin Kıbrıs adasındaki hakları Yunanistan'dan daha fazladır görüşleri mevcuttu. Bu yorumu da Türkiye'nin adaya coğrafi yakınlığına bağlayan tezlerle pekiştirme düşünceleri vardı. Fakat İngilizler Kıbrıs'ta Türk Milliyetçiliğini engellemek amacıyla bazı uygulamaları hayata geçirmiştir. Buna örnekler ise Türkiye'den gelen kitapların yasaklanması, Türk okullarının bir kısmının kapatılması ve Türk öğretmenlerin açığa alınmasıdır. Aynı zamanda İngilizler Kıbrıs'ta Medeni Kanun'un uygulanmasını da engellemişlerdir. Bu sayede Türkiye ile ilişkilerini kesmek ve bağlarını koparmak niyetinde olan politikalar takip etmişlerdir (Yüksel, 2009). Bu tutumlar karşısında

Kıbrıs Türkleri siyasi partiler, diğer bütün kurum ve örgütlerin temsilcileri ile “Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonunu” kurmuşlardır. Bu durum Kıbrıs Türklerinin bir ülkü altında birleşmesine ve sadece İngilizlere değil Rumlara karşı da bir birlik oluşturmalarını sağlamış ve Kıbrıs Türklüğünün bölgedeki birliğini sağlayarak ileriki dönemlerdeki sorunlara birlik içinde karşı koymayı da bilmişlerdir.

İkinci Dünya Savaşı ile Yunanistan, İngiltere'nin olduğu ittifaka dahil olmuştur ve savaş, bu ittifakın lehinde sona ermiştir. Bunun üzerine Yunanlılar, İngiltere'den adayı tekrar talep etmişlerdir. Buna karşın Vali Lord Winsten, Kıbrıs'ın özerk bir yönetime sahip olmasını önermiş ve bu önerinin görüşülmesi için Türk ve Rum temsilcilerini çağırmıştır. Ancak konu ile ilgili yapılan ilk toplantıda Rum temsilcileri, “Enosis'ten başka bir konu üzerinde durmayız” diyerek toplantıyı terk etmişlerdir (Yüksel, 2009). Rumların bu tavrı bölgedeki Kıbrıs Türklerini endişelendirmiş ve bu duruma karşı önlem almaya çalışılmıştır. Buna en iyi örneklerden biri ise Kıbrıs Türk Mücadelesinin lideri Dr. Fazıl Küçük'ün İsmet İnönü'ye gönderdiği telgrafta anlattığı “Kıbrıs'ın tamamen Rumların eline geçmesi ve Yunanistan'a bağlanması Türklüğün Kıbrıs'ta mahvolacağına işaretidir” söylemi olmuştur.

Bu sıralarda Rumların Enosis yönündeki faaliyetleri hız kesmeden devam etmiştir. 1950 yılında Enosis istekleri dünyaya duyurulmaya başlanmıştır. Bu gelişmeler karşısında Türkiye'nin tavrı 1950'de ihtiyatlı şekilde gelişmiş bir politika izlemek olmuş ve Kıbrıs sorununun olmadığına dair hem Cumhuriyet Halk Partisi hem de Demokrat Parti beyanat vermiştir. Bu dönemde Yunanistan ise adanın kendisine bağlanması için hem Birleşmiş Milletler hem İngiltere hem de Amerika Birleşik Devletleri'ne duyurular yapmış ve adanın Yunanistan'a bağlanması adına sıkı bir şekilde çalışmışlardır.

Gelişmeler ışığında 29 Eylül 1952 tarihinde Federasyon Başkanı Faiz Kaymak; Türkiye'ye gelerek Fuat Köprülü ile görüşmüş, mevcut durumu aktarmıştır. Buna karşılık “Türkiye'nin düşmanı çok. Türkiye sağlam kaldıkça Kıbrıs Türkleri de sağlam kalır. Şimdi Yunan dostluğu vardır. Dostluklar zaruridir. Fakat sizinle alakamızı kesmeyeceğiz. Adada banka, sigara fabrikası ve gazeteler kurulmasına destek olacağız. Öğretmen göndereceğiz” cevabını almışlardır (Yüksel, 2009). Bu siyaset sonucu Türkiye, Kıbrıs sorununa eğilmeye başlamış ve Kıbrıslı Türklere yardım noktasında elinden geleni yapmaya çalışmıştır. 1950'li yıllardan başlayan süreç günümüze kadar Kıbrıs'ın Türkiye'nin bir davası olduğunu göstermiş tüm hükümetler de Kıbrıs üzerinde yoğun olarak çalışmışlardır.

Bu dönem içinde aynı zamanda adada Makarios, Başpiskopos seçilmiş ve konuyu 1954 yılında Birleşmiş Milletlere götürmüştü ve adada yapılan Kıbrıslı Türklerin katılmadığı tek taraflı plebisitin uygulanmasını istemiştir. Bu plebisit Rumların adada net olarak hedef ve stratejisini ortaya koymuş fakat Birleşmiş Milletler bu plebisiti kabul etmemiştir. Bunun üzerine Rumlar adada silahlı şekilde örgütlenmeye gitmişler ve Makarios Yunan hükümetinden silah ve maddi destek almak için Yunanistan'a gitmiş, aralarında General Grivas'ın da olduğu Enosis taraftarlarıyla görüşmüştür. Görüşmelerin sonucunda Enosis'i örgütlemek üzere Kıbrıs Mücadelesi Ulusal Örgütü (EOKA) kurulmuştur (Yüksel, 2009) Ardından Grivas gizlice adaya gelmiş ve beraberinde silah, bomba ve cephaneye getirmiştir. Bir taraftan da Kilise, kendisine bağlı olarak kurulan gençlik örgütlerinden EOKA'ya militan yetiştirmiştir. Hazırlıklarını tamamlayan EOKA, 1 Nisan 1955'te adanın her tarafında bombalı saldırı düzenleyerek eyleme geçmiş, önce İngilizlere karşı düzenlenen eylemler kısa sürede Türklere yönelmiştir. Türk halkı da varlığını sürdürebilmek adına savunma amaçlı örgütlenmelere başlamıştır (Ertegün, 1981).

Kıbrıs Sorununa Türkiye'nin Dahil Olması ve Uyguladığı Politikalar

Kıbrıs'ta artan terör olayları ve Rumların siyasi oyunları sonrası Kıbrıs, Türkiye'nin gündemine tam olarak oturmuş ve Kıbrıs'ta yaşanan olaylar sonrası Türk kamuoyunun gündemi Kıbrıs'a çevrilmiştir. Bu dönem, Türk-Yunan ilişkilerindeki dostluk ilişkilerine gölge düşmüştür. Türkiye 1955 yılı itibariyle özellikle EOKA'nın terör olayları sonrasında Kıbrıs sorununa resmen taraf olmuş ve Türk-Yunan ilişkilerinin seyri de bu tarihten itibaren bu yönde gelişmiştir.

Aynı zamanda durumdan İngiltere de rahatsızdı. Zira Kıbrıs'ta EOKA terörü dolayısıyla hem askeri kayıplar hem de maddi kayıplar yaşamaktaydı. İngiltere'de muhalefetin sürekli bu konuya eğilmesi ve eleştirmesi de İngiliz yönetimine bazı çareler aramaya itmişti. İngiltere yeni bir politika saptanması adına üçlü politika siyaseti yürütmeye karar verdi. Bunlar:

1-İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin katılacağı üçlü bir konferansın toplanması

2-Kıbrıs için bir anayasa tasarısı

3-Kıbrıs için ekonomik kalkınma programı oluşturulması oldu.

İngiltere bu sorunların bir an önce yapılması adına konferans isteğini belirtmiştir. Bu politikada Türkiye'yi Kıbrıs sorununa resmen taraf olması üzerine inşa etmiştir (Fırat, 2018). İngiltere bu sayede Kıbrıs Sorununu uluslararası bir mesele olarak ortaya çıkarmış oluyordu.

Londra Konferansı

Londra Konferansı; İngiltere'nin Kıbrıs sorununu resmi olarak, uluslararası bir sorun olarak dünya kamuoyuna taşınması ile aslında Kıbrıs'ta bir süreç başlamış oluyordu. Kıbrıs'ın geleceği bu konferans ile şekillenmeye de resmi bir tutum ile incelenme fırsatı yakalamış oluyordu.

İngiltere 20 Haziran 1955 tarihinde Yunanistan ve Türkiye hükümetlerine çağrı yaparak "Doğu Akdeniz'in siyasi ve savunmaya ilişkin sorunlarının" görüşüleceği bir konferansın Londra'da toplanmasını talep etti (Fırat, 2018). Buradaki önemi bir husus aslında bu çağrıda hiç Kıbrıs adının geçmemesidir. Bunun nedenlerini Yunanistan'ı ürkütmemek olduğu açık olarak belliydi. Zira artık Kıbrıs sorununun içinde Türkiye de dahil edilmiştir. İlave olarak soğuk savaş ortamında iki Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) ülkesini karşı karşıya getirmemek de önem arz ediyordu. Zira NATO'nun güney kanadında oluşabilecek bir çatlak, SSCB için önemli bir fırsata dönüşebilirdi. Bu çağrıyı Türkiye ve biraz gecikmeli de olsa Yunanistan kabul etti. İlave İngiltere'nin de bu konferansı yapma sebebini EOKA kendi başarısı olarak saymıştır ve eylemlerinin başarıya dönüştüğünü düşünmüştür (Babaoğlu, 2018).

Londra Konferansı 29 Ağustos 1955 yılında çalışmalarına başladı. Görüşler genel itibariyle sırasıyla söylendi; İngiliz, Yunan ve Türk dışişleri bakanları söz aldı. İngiliz Dışişleri Bakanı Macmillan; İngiltere'nin NATO ve Bağdat Paktı içinde üstlenmiş olduğu görevleri hasebiyle Kıbrıs'tan çıkmasının mümkün olmadığını hatta Kıbrıs'ta üs bulundurmasının dahi yetmediğini, adanın tamamen İngiltere'nin elinde bulunması gerektiğini belirtti. Yunanistan Dışişleri Bakanı Stefanopoulos ise Kıbrıs'ta self-determinasyon üzerinden hak talep etti fakat İngiltere'ye karşı durmamak için adada üs bulundurmasının İngiltere'nin stratejik hedefleri bağlamında önemli olduğunu savundu. Türkiye Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ise coğrafi yakınlık ki bu talep Türkiye'nin her zaman öne sürdüğü sebeplerden biri olmuştur. Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıs adasının Türkiye ile tarihsel ve ekonomik bağlantıların önemli olduğuna değindikten sonra Kıbrıs'ın Türkiye için stratejik önemi olduğuna ve Yunanistan'ın Türkiye'nin batısındaki adaları da elinde bulundurması ve Kıbrıs'ı da elinde bulundurmak niyetindeyse bunun Türkiye'yi çevreleme politikası taşıdığını ve Türkiye'nin güvenliğini tehlikeye attığını ifade etmiştir. Türkiye'nin konferanstaki tutumu ise Kıbrıs'ta hak talep

etmek değil, statükoculuğun devamı ve bu statükonun korunması üzerine gelişmiştir. Fakat eğer ki adanın mevcudiyetinde değişiklik olacaksa Kıbrıs'ın Türkiye'ye verilmesinin de uygun olacağını belirtmiştir (Fırat, 2018).

Türkiye bu konferansla birlikte Kıbrıs konusunda ilk kez bir politika üretmiş oluyordu. Karşısına İngiltere'yi değil bir nevi Yunanistan'ı almış görüntüsünü de veriyordu. Bu hem Kıbrıs'taki Rumların gerginleşmesine hem de Yunanistan'ın endişelenmesine sebep olmuştur (Fırat, 2018).

6 Eylül'de İngiliz Dışişleri Bakanı, Kıbrıs'a ait yeni bir reform tasarısı açıklamıştır. Bu reform tasarısıyla birlikte Kıbrıs'a yeni bir anayasa ile kendini yönetme fırsatı vermeye çalışılmıştır. Bu duruma hem Türkiye hem de Yunanistan karşı çıkmıştır. Zira Türkiye reform taraftarı değildi. Yunanistan ise Kıbrıs Rum halkının isteklerinin yerine gelmediğini düşünüyordu. Konferans başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Tabii bunu özellikle Türkiye'deki 6-7 Eylül olaylarına da bağlayabiliriz. Türkiye'de Rum azınlığa karşı bir isyan çıkması ile konferans da çıkmaza girmişti ve Türk-Yunan ilişkilerinin bundan sonraki sürecinde asla dostluk politikasına dönülmeyeceği netleşmiş oluyordu (Fırat, 2018).

Konferans sonrası anlaşılamayan tezler, görüş ayrılıkları Kıbrıs'ta şiddetli bir durum doğuruyordu. Bu da EOKA'nın Kıbrıs'ta şiddetini arttıran terör eylemleri ile büyük sorunlara yol açmaktaydı. EOKA eylemlerini arttırırken Kıbrıs Türk Toplumunu da büyük ölçüde kendi önlemlerini almaya başladı. Fazıl Küçük önderliğinde "Kıbrıs Türk'tür Partisi" ve ilk direniş örgütü olan "Volkan" kuruldu. Volkan, halka bildiriler dağıtarak EOKA'nın saldırılarına karşılık vereceğini de duyurdu. Kıbrıs'ta İngilizler temel sorunun Makarios olduğunu düşündüklerinden Makarios'u sürgüne gönderdiler. Fakat bu EOKA'nın terör saldırılarının daha da arttırmasına yol açtı. Bu süreçte Kıbrıslı Türkler Ankara'ya sürekli ziyaretler gerçekleştirerek yardım beklentisinde bulundu. Bundan sonraki süreçte ise EOKA, Kıbrıslı Rumların tek temsilcisi durumuna geldi. İngilizler Süveyş Olayı dolayısıyla Kıbrıs'ın stratejik öneminin daha da arttığı bir dönemde, 1956'da tek taraflı ateşkes ilan etti. Ancak Kıbrıs adasının ne kadar stratejik önemi artsa da İngiltere, Kıbrıs konusundaki tutumunu değiştirmeye yanaşmadı (Fırat, 2018). Bunu özellikle EOKA'nın sert terör saldırılarına da bağlamak mümkündür. İlave olarak Süveyş sorunu sonrası hem İngiltere'nin hem Kıbrıs'ın dünya siyasetinde etkisi azalmaya başlamıştır.

NATO'nun arabuluculuk çalışmaları kapsamında ise 1957 yılından itibaren Kıbrıs Sorununun tamamen uluslararası hâle bürünmesi. Kıbrıs'ta yaşanan gerginlik, iki NATO üyesi olan Türkiye-Yunanistan'ın karşı karşıya gelmesi ABD nazarında da rahatsız edici bir durum teşkil etmesine sebep olmuştur. Bundan dolayı Uluslararası sorun hâline gelen Kıbrıs'ın NATO arabuluculuğu ile çözümlenmesi amaçlanmıştır. Bu da dönemin NATO Genel Sekreteri olan Lord Ismay'ın Türkiye, Yunanistan ve İngiltere temsilcilerine mektup göndermesiyle birlikte Kıbrıs uyuşmazlığının ilgili devletler arasında yapılacak görüşmelerle çözümlenmesi için arabuluculuk teklifinde bulunmasıyla gerçekleşmiştir. NATO'nun aynı yılın aralık ayında gerçekleştirdiği toplantılarla birlikte sorun üç ülke arasında görüşülse de bir sonuca bağlanamamıştır (Bilge, 1986).

Türkiye'nin Kıbrıs Politikasında Değişiklikler ve Taksim Tezi

1956 yılı itibariyle Türkiye tarafından yapılan resmi beyanlar ve BM konuşmaları Türkiye'nin Kıbrıs'ta Taksim Planını gerçekleştirmeye yöneldiğini göstermiştir. Bu Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) içinde de sert tartışmalara sebep olmuştur. Kıbrıs konusu ilk bazda muhalefet dahil olmak üzere statüko tarafındayken bu durum değişmiş ve bir devlet politikası şeklini alma yoluna gitmiştir (Bilge, 1986). Bu dönemde özellikle İngilizlerin hazırladığı bazı tasarılar kamuoyuna çıkıyordu. Bu tarz tezleri Yunanistan ve Makarios reddederken Türkiye ılımlı yaklaşmıştır zira bu sayede ortaya Taksim Planını atma şansı yakalamıştır. Fakat daha sonrasında Türk tarafı tezlerin Enosis'e, Yunan

tarafı ise direkt olarak taksime yol açacağını düşünmüşlerdir. Başlangıçta Taksim Planına Türkiye çok sıcak bakmazken Kıbrıs siyasetinin özellikle getirdiği noktada Türkiye’de hükümet hem iç kamuoyu etkisine girmiş hem de Türkiye’nin Kıbrıs çıkarları üzerine düşündükleri Taksim Planını olumlu görmeye başlamasına sebep olmuştur. Dönemin Başbakanı Adnan Menderes, Taksim Planını 28 Aralık günü TBMM’de yaptığı bir konuşma ile açıklamıştır. Bu planı muhalefet partisi lideri İsmet İnönü’de desteklemiş ve Türk kamuoyu bu tarihten sonra “Ya Taksim Ya Ölüm” parolasıyla Kıbrıs için gösteriler yapmaya başlamıştır. Türkiye, Taksim planını uygulamaya koyduğu anda diğer tüm tezleri reddetmiş ve bu politika üzerinde direnmiştir.

Bu dönemin özellikle Taksim Planı ile iç kamuoyunda Yunan karşıtlığı çok yüksek seviyelere ulaşmıştır. Türkiye’deki Rum azınlığa karşı tehlikeli durumlar sürekli yaşanmıştır. Bu durum aslında Türk-Yunan ilişkilerini de kötü aşamada baltalamıştır. Çözüm ihtimali zora girdikçe Kıbrıs’ta Türk düşmanlığı da artmıştır. EOKA’nın terör saldırılarına karşı da özellikle 1 Ağustos 1958 yılında kurulan Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT), bölgede Kıbrıs Türklerinin direnişi artmış ve kendilerini savunmaya almışlardır. TMT’nin diğer önemli özelliği ise Taksim çözümünü kabul ettirebilmektir (Fırat, 2018).

Zürich ve Londra Konferansları ve Anlaşmaları

NATO’nun özellikle güney kanadındaki gerginlik batı eksenini üst düzeyde rahatsız etmiştir. Daha önce de arabuluculuk çalışmaları yapan NATO bunda başarısız olmuş fakat 1958 yılında ABD devreye girerek iki ülkenin de üstündeki etkisini kullanmış ve Türkiye ve Yunanistan’ın Kıbrıs konusunda görüşmesi konusunda ısrarlı davranmıştır bu ısrar netice vermiştir. İki ülkenin de soğuk savaş atmosferinde ABD ile herhangi bir gerginlik istememeleri, zaten hem askeri hem ekonomik olarak da kendini Batı’ya bağlamış iki ülke bu konuda çok fazla direnmeden bağımsızlık fikrinde anlaşmışlardır (Fırat, 2018). Ocak 1959 süresince Türk ve Yunan diplomatlar, bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulması adına birçok görüşme yapmışlardır. 6 Şubat 1959’da ise Menderes, Karamanlis, Zorlu ve Averof Zürich’te bir araya gelmişler ve Kıbrıs sorunu üzerine görüşmeler başlamıştır. Görüşmelerin başlangıçta sekteye uğraması muhtemel gözükmiştir. Zira Türkiye; Kıbrıs’ta ortak bir komutanlık kurulması, adada üs istemesi ve Kıbrıs’ta Türk askerlerini arttırmak istemesi görüşmeleri gerginleştirmiştir. Fakat Yunanistan’ın ortak komutanlığı kabul etmesi ve Türkiye’nin de üsten vazgeçmesi üzerine sorun çözülmüştür. İki ülke daha sonra ortak bir bildiri yayınlarak Kıbrıs konusunda anlaştıklarını duyurmuşlardır. Anlaşmanın içeriği ise Centilmenlik Anlaşması, Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti’nin temel yapısına ilişkin anlaşma, Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan arasında ittifak anlaşması ve Kıbrıs Cumhuriyeti, İngiltere, Yunanistan ve Türkiye arasında imzalanacak garanti anlaşması onaylandı. Fakat Makarios, Zürich’te yapılan anlaşmaları kabul etmemiştir. Zira bu anlaşmalar Kıbrıs’ta rakipleri üzerinde kendisine baskı oluşturabilirdi. Yunanistan ise Kıbrıslı Rumlardan kendisini sıyırmış bir şekilde Londra’ya gidecekti. Fakat her ne olursa olsun Kıbrıs sorununun ilk halkası Zürich’te tamamlanmıştır (Fırat, 2018).

Londra Anlaşmaları ise aynı yılın 19 Şubat’ında imzalanmıştır. Londra Anlaşmaları içerisinde sekiz belgenin bulunduğu ve Kıbrıs’ın yapısını tanımlayan ve Kıbrıs’ın iki liderinin de katılıp imzaladığı önemli bir anlaşmadır. Londra Anlaşmalarının içeriği ise şöyledir;

- 1-Kıbrıs üzerindeki İngiltere egemenliğinin Kıbrıs Cumhuriyeti’ne devrine dair anlaşma
- 2-Kıbrıs’ın bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve anayasa düzenini teminat altına alan anlaşma
- 3- Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs arasında yapılacak askeri ittifak anlaşması
- 4-Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Anayasanın temel maddeleri (Bilge, 1986)

Kıbrıs sorunu bu anlaşmalar ile çözüme kavuşmuş gibi görünmüştür. Fakat Kıbrıslı Türklerin Taksim ve Kıbrıslı Rumların Yunanistan'a bağlanma istekleri hiçe sayılmıştır zira bu durum Kıbrıs adasında sorunların yaşanmasına devam edeceğini göstermiştir. Bu anlaşma ile yapılmak istenen ise Kıbrıs'ta gerginliği azaltmak ve Kıbrıslı iki tarafın da hak ve menfaatlerini tek çatı altında bağdaştırmaya çalışması olmuştur. Bu görüş Kıbrıslı Rumların istekleri üzerine sürekli baltalanmış ve Kıbrıs'ta terör estirmeleri kesilmemiştir. Zira iki tarafta Kıbrıslılık bilinci verilmek istense de iki tarafta çok farklı görüşlere sahiptir.

Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti

Zürich ve Londra Anlaşmaları ile anayasası belirlenen Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuş ve Kıbrıs'ta yeni bir dönem başlamıştır. Türk-Yunan ilişkileri 1950'ler boyunca Kıbrıs sorunu ile dostluğun yerini gerginliğin aldığı ve bundan sonraki süreçte de sürekli olarak gergin olacağı ilişkilere adım atmış oldular. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması ile yeni dönemin açılması ve Kıbrıs'taki yeni duruma alışma süresince ilişkilerde bir durgunluk yaşanmıştır. Özellikle 1960'ların başlaması ile Türk-Yunan ilişkilerini de uluslararası konjonktür içerisinde değerlendirmesinin yapılması gereklidir. 1960'ların konjonktürü Soğuk Savaşın yerini yumuşama dönemine bıraktığı bir dönemdir. 1950'ler boyunca ağır bir kamplaşmadan geçen soğuk savaş süresince Türkiye ve Yunanistan her daim Batı ittifakının getirdiği konjonktür dahilinde kararlar alıyorlardı. Zira ABD'nin Kıbrıs sorunu kapsamında yaptığı baskılarda bunun en büyük işreti olmuştur. Fakat 1960'lı yıllardan itibaren Yumuşama Dönemi ile iki kampta da ülkeler daha bağımsız dış politikalar üretmeye başladılar. Bu durum Türk-Yunan anlaşmazlığının daha da gerginleşmesine yol açmıştır.

Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte sorunların çözülmediği, sadece bir süre ateşinin alındığı bir durumda olduğu kısa bir sürede anlaşılmıştır. Kıbrıs'ta ilk anlaşmazlık Kıbrıslı Rumların anlaşmalara aykırı hareketleri olmuştur. Kıbrıs'ta kurulan parlamentoda gerginlikler olmuş ve Rumlar, Türklere anlaşmalarla verilen hakları uygulamamışlardır. Bu ihlallere karşı ilk tepki Türkiye hükümetinden gelmiş ve Rumların anlaşmalara uyması tavsiye edilmiştir. Bu durum aslında Türkiye'nin Kıbrıs'ı sürekli takipte olduğunu ve durumlardan kendini ayırmadığını açıkça göstermektedir.

Kıbrıslı Türklerin ilk aşamada şikayetleri kamu hizmetleri alamamaları olmuştur. Bu durum Türkiye tarafından da sıklıkla eleştirilmiştir. Rumlar kamu hizmetlerini âdeta gasp etmişlerdir. Yunanistan'ın da bu dönem şikayetleri Kıbrıslı Türklerin silahlanmasından kaynaklı olarak gelişmiştir. Bu durum Türk-Yunan ilişkilerini kısa bir durgunluk sonrası tekrardan alevlenmesine yol açmıştır. Kıbrıs'ta anlaşmazlıklar sürekli olarak devam ederken, 25 Mart 1962'de Lefkoşa'da bir Türk Camii'nde iki saatli bomba patlatılmıştır. Bu durum üzerine Türkiye olayı kınamış ve sorumluların ise acilen bulunup adalete teslim edilmesini gerektiğini söylemiştir. Bu olaylar sonrasında Makarios Türkiye'ye davet edilmiş ve Kıbrıs'taki gelişmelere hiç uymayan bir şekilde bir dostluk havası yansıtılmıştır (Akman, 2012). Fakat bu çok kısa sürmüştür.

Bu dönem özellikle Türkiye-Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler fazlasıyla gerilmiş ve Kıbrıs'ta da olayların dozu artmıştır. 1963 yılında Lefkoşa'da devriye gezen polislerin bir Türk'ü durdurup öldürmesi sonrası olaylar büyümüş ve iki taraf arasında büyük çatışmalar yaşanmaya başlamıştır. Kıbrıslı Rum teröristler Türklere ait tüm mahalleri izole etmeye başlamış ve dışarıdan yardım almalarına da engellemiştir. 1960 anlaşmaları uyarınca adada bulunan Türk Güçleri ise Lefkoşa-Gönyeli hattını denetim altına almışlardır. Bu durumla birlikte Kıbrıs iki ayrı yönetim şekline bürünmüş ve "Yeşil Hat" ile de iki bölgeye ayrılmıştır (Fırat, 2018).

Kıbrıs'ta olayların büyümesi üzerine Türkiye'de Başbakan İnönü ile komutanlar ve diplomatlar bir durum değerlendirmesi yaptılar. İsmet İnönü, Türk jet filolarının Kıbrıs üzerinde ihtar uçuşu

yapmasını ve çatışmaların yoğunlaşması durumuna göre de Kıbrıs'ın bombalanması emrini verdi. Türkiye'de askeri hazırlıklara hız verildi. Türk ordusu Mersin'e doğru harekete geçti ve Orta Anadolu'daki askeri birlikler Yunanistan sınırına kaydırıldı. Bu durum iki ülkeyi büyük ölçüde savaşın eşiğine getirmiştir. Bu durum üzerine Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'ye bir nota verdi ve Kıbrıs'taki çatışmaların engellenmesi gerektiğini ilettiler. Eğer çatışmalar önlenmezse Türkiye'nin tek taraflı olarak adaya müdahale edileceği bildirildi (Fırat, 2018). Bu durumdan NATO da Türkiye tarafından bilgilendirildi. Yunanistan ise garantör devletlerin dışişleri bakanlarının görüşmesini teklif etmiştir. Yunanistan ilave olarak 1964 yılı içerisinde General Grivas'ı Kıbrıs'a göndermiş ve Kıbrıs'a Yunan askerini yollamış, on iki adada tahkimata başlamıştır. Türkiye bu durumlara karşı 1964 yılı içerisinde Yunanistan ile ticaret anlaşmalarını iptal ettirmiştir. Bu durumlar yine iki ülkeyi karşı karşıya getirmiş ve sorun tekrar bir konferansa ihtiyaç olduğunu göstermiştir (Bilge, 1986). Yunanlılar ilave olarak İstanbul'dan sınır dışı edilmeye başlamışlardır. Bu da Türkiye'de Yunanlılara karşı öfkenin daha da artmasına sebep olmuştur. Yunan Hükümeti ise bu durumu Ankara Büyükelçisi vasıtasıyla protesto etmiş ve Lozan Anlaşması hükümlerine uyulmadığını söylemiştir (Keser, 2006).

1964 Bunalımı Sonrası Londra Konferansı ve Kıbrıs Sorununun BM'ye Taşınması

Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından itibaren geçen zamanda sorunların daha da büyümesi, Kıbrıslı Rumların Türklere saldırıları, Enosis planları ve Yunanistan'ın adaya asker sevkıyatı sorunları genişletmiş ve Türk-Yunan ilişkilerini uzun süre gergin bırakacak olaylara şahit olunmuştur. Türkiye'nin adaya müdahalesi ABD tarafından engellenmiş bu durum Kıbrıslı Rumları daha da cesaretlendirmiştir. Sorunların giderek artmasından sonra 15 Ocak 1964 tarihinde Londra konferansı toplanmıştır. Bu konferansın en önemli sonucu Türkiye'nin resmi devlet tezi hâline gelecek olan iki toplumlu bir federal devlet kurulması tezi olmuştur. Türkiye, adadaki Türklerin güvenliğinin sağlanamaması üzerine bu tezi net olarak benimsemiştir. Yunanlılar ve Kıbrıslı Rumlar ise yeni bir anayasa istemişlerdir. Bu anayasa sayesinde Enosis fikrini tamamen Kıbrıs'ta uygulama şansına sahip olmak istiyorlardı. Yeniden bir belirsizlik ortamı olmuştu. Kıbrıs sorunu çözümü için artık diğer bir yola geçişmiştir bu da Birleşmiş Milletler oldu. Yoğun Rum saldırıların devam etmesi sonucu Türkiye BM'ye başvurdu (Vatansever, 2010). Aynı zamanda İngiltere de BM Güvenlik Konseyine durumu ilettiler. BM Güvenlik Konseyi, 4 Mart 1964 tarihinde Kıbrıs'ta olayları önlemek amacıyla bir "Birleşmiş Milletler Barış Gücü" kurulması ve Kıbrıs'a gönderilmesi kararını almıştır. Barış Gücü, Kıbrıs'ta olayların önüne geçilmesine engel olamamıştır. Yunanistan'ın desteğini alan Makarios, ittifak anlaşmasını tek taraflı feshederek kararları tanımadığını açıklamış; bu durum Türkiye ve Yunanistan'ı askeri olarak karşı karşıya getirmiş, Türkiye bu kararın hukuki olmadığını ve kesinlikle tanımadığını belirtmiştir. Kıbrıs'ta alevlenen gerginlik Yunanistan'ın Kıbrıslı Rumları sürekli olarak silahlandırması, TMT'nin denetimindeki Erenköy-Mansur bölgesinde çatışmaya sebebiyet verdi. Rumlar, Erenköy'e saldırarak Türkleri abluka altına aldılar. TMT karşılık vererek savuşturmaya çalışsa da Kıbrıslı Rumlar daha elverişli koşullara sahipti ve Yunanistan'dan sürekli silah aktarımları vardı. Bu durum sonrası Türkiye adaya ihtar uçuşu yaptı ve abluhanın kalkmaması üzerine adayı bombalamaya başladı. Güvenlik Konseyi ateşkes çağrısı yaparak olayları dindirmeye çalıştı. Makarios ateşkes çağrısına uydu ve ablukayı kaldırdı. Türkiye de bu durum üzerine ateşkes çağrısına olumlu yanıt verdi. Türkiye'nin müdahalesi Makarios, Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar arasında endişe yarattı. Fakat Rumlar Kıbrıs'ta Türklere ekonomik abluka uygulamaya devam etti (Fırat, 2018).

Türk-Yunan İlişkilerinde 1967 Bunalımı ve Kıbrıs

1967 Bunalımı öncesi Türkiye'nin ve Yunanistan'ın iç dinamikleri Kıbrıs sorunu üzerinde etkili olmuştur. 1964 Bunalımı sonrası Kıbrıs Sorunu daha da derinleşmiştir. Kıbrıs'ta çıkan olaylar, Kıbrıslı Rumların saldırganlıkları Türkiye-Yunanistan ilişkilerini büyük ölçüde etkilemiştir. 1967 Bunalımına giden süreçte Türkiye ve Yunanistan Kıbrıs Sorunu konusunda ortak bir noktada buluşmamıştır.

Türkiye'nin iç dinamiklerinde bu dönem siyasi gelişmeler yaşanmıştır. 1965 yılında Süleyman Demirel, Adalet Partisi (AP) ile tek başına iktidar olmuştur. Bu Türkiye açısından önemli bir gelişmedir. Zira Yunanistan ve Makarios, Kıbrıs'ta saldırganlıklarına devam ederken özellikle de Türkiye'nin iç istikrarsızlığından da faydalanmışlardır (Şener, 2021). Adalet Partisinin tek başına iktidar olması ise Türkiye açısından sürecin siyasi kavgaları ve iç istikrarsızlık görüntüsünün azalmasına sebep olması açısından faydalı olmuştur.

Yunanistan ise Başbakan Papandreu'nun hem Yunan komünistlerle iş birliği yapmak istemesi hem de orduda tasfiye hareketleri Yunan ordusunda bir gerginlik yaratmıştır. Bu gerginliğin sonucu ise Nisan 1967 yılında Albay Georgios Papadopoulos'un liderliğindeki Albaylar Cuntası yönetime el koymuş ve Yunanistan'ı yönetmeye başlamışlardır (Şener, 2021). Yunanistan'da iktidara gelen Albaylar Cuntası, kendi ülkesinde desteğini arttırabilmek adına bir dış politik başarıya gereksinim duymaktaydı (Fırat, 2018). Yunanistan'ın bu dönem özellikle sıcak paraya ihtiyacı olduğunu düşündüğümüzde hem iç siyasette destek bulmak amacıyla hem de Kıbrıs Sorununu çözmek ve ABD'yi bu şekilde tatmin etmek önem arz etmekteydi. Cuntanın amacı Enosis'ten vazgeçmek değildi fakat Kıbrıs Sorununu barışçıl bir politika ile çözmek amaçlanmaktaydı (Fırat, 2018). Cunta ile Başbakan olan Konstantinos Kollias da Kıbrıs Sorununa barışçıl bir çözüm bulmaya çalışıldığını verdiği bir demeçle açıklamıştır. Fakat programlarında Kıbrıs'ta azınlık hakları gözetilerek bir Enosis oluşturulmak istendiği anlaşılmıştır.

Türkiye ise bu dönem tek başına iktidar olan bir parti ile girdi. Adalet Partisi Çok yönlü bir dış politika uygulama düşüncesindeydi. Bu çok yönlü dış politika özellikle 1967 bunalımı dönemince uygulanmıştır. Zira ABD'nin bu dönemde yeri sorgulanmış ABD'ye bir seçenek olarak ise Avrupa'ya yaklaşılmaya çalışılmış fakat bu durum hiçbir zaman ABD'yi karşısına almak üzerine gelişmemiştir. Sovyetler Birliği ile ise ilişkilerin toparlanmasına olanak verilmiş ve ekonomik iş birlikleri sağlanmıştır.

Süleyman Demirel'in Yunanistan Başbakanı Konstantinos Kollias ile Görüşmeleri

Albaylar Cuntası Başbakanı Kollias, barışçıl Kıbrıs çözümü isteği ile hareket ederek Türkiye Başbakanı Demirel ile 9-19 Eylül'de bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşmelerde Kollias Yunan tezlerini iletmiş ve Türkiye'ye zarar vermeyecek biçimde Enosis'in gerçekleştirilebileceğini söylemiştir. Bu tez ile Kollias aynı zamanda Kıbrıslı Türklere din ve dil eşitliği vadetmiştir. Başbakan Süleyman Demirel ise Enosis'in geçtiği bir görüşmenin müzakere edilmeyeceğini ve Kıbrıs Sorununa Enosis olmadan çözüm bulunması gerektiğini iletmiştir. İki Başbakan'ın görüşmeleri bu durumda bir çıkmaza girmektedir. Hem Türk tarafı hem de Yunan tarafı isteklerini doğrudan kabul ettirme amacındaydı ve bu durum ikili görüşmelerle çözülememekteydi (Fırat, 2018).

Bu görüşmeler sırasında TMT'nin ve Rauf Denktaş'ın tepkilerine sebep olmuştur. Zira Denktaş, iki ülkenin görüşmelerinin Kıbrıslı Rumlara fayda sağladığına inanıyordu. Bu görüşmelerin sonunda hem Denktaş-Türkiye ilişkileri hem de Atina-Makarios arasındaki ilişkiler bozulmaya başladı (Sürmece, 2009).

Geçitkale ve Boğaziçi Katliamı ve Kıbrıs Geçici Türk Yönetiminin Kurulması

Türkiye ve Yunanistan başbakanlarının görüşmeleri ve bu görüşmelerden sonuç alınamaması, Kıbrıs'ta gerginliğini tekrar yükseltmiştir. İki ülkenin görüşmeleri sonrası Kıbrıslı Rumlar Yunanistan'a, Kıbrıslı Türkler ise Türkiye'ye karşı bir sitem içindeydi. İkili görüşmelerden sonuç çıkmaması Kıbrıslı Türkleri ve Kıbrıslı Rumları hareket geçirmiştir.

Bu görüşmeler sonrası Rauf Denктаş, 1964 Londra Konferansı ile Kıbrıs'a gitmesi yasaklanmasına rağmen adaya sessizce dönmek istemiştir. Fakat adaya vardığında Rum polisi tarafından yakalanmıştır. Bu dönemde özellikle Makarios'un amacı Yunanistan ile ilişkilerinin düşük olduğu bir zamanda Kıbrıslı Türkler ile arasını düzeltmeye çalışırken böyle bir olayın yaşanması bir ikilem yaratmıştır. Rauf Denктаş'ın yargılanması sorun oluşturacakken serbest bırakılması da bir sorun yaratacaktı. Bu sorun Denктаş'ın Türkiye'ye iade edilmesi ile çözülsede Kıbrıslı Türkler, Türkiye'nin Kıbrıs'a yeterince ilgi göstermediğini düşünerek Lefkoşa'da mitingler düzenlemişlerdir (Sürmece, 2009).

Bu sıralarda Kıbrıslı Rumlar ise saldırı hazırlıkları yaparak planlarını hayata geçirmeye çalışmaktaydılar. Grivas'ın emrindeki Rum ve Yunan birlikleri 15 Kasım'da Türklerin yoğunlukta olduğu ve stratejik bir yer olan Geçitkale ve Boğaziçi köylerine saldırıya geçti (Emek, 2014). Rumlar köylere saldırdıktan sonra tüm iletişim hatlarını kesti. Kıbrıslı Türklerin cesurca mücadelesine rağmen Rum birlikleri iki köyü tamamen ele geçirdi ve adeta bir sivil katliamı uyguladılar. Türk köylerindeki sivilleri katlettiler ve köyleri de yakıp yıktılar.

Bu katliam sonrası Türkiye hareket geçti ve Ankara'da bakanlar kurulu toplandı. TBMM Hükümete Kıbrıs'a müdahale noktasında tam yetki verdi (Fırat, 2018). Türk Silahlı Kuvvetleri güneye intikal etti ve saldırı hazırlıklarına başladı. Türk jetleri Kıbrıs üzerinde alçak uçuşu yapmaya devam etti. Türkiye'nin Kıbrıs'a bir çıkarma plan olduğunu anlayan ABD diplomasi ile Türkiye'nin çıkarmasını önledi. Türkiye Yunanistan'a bir ultimatom göndererek bazı önlemlerin alınması kesin bir dille istedi bu önlemler ise şöyleydi:

- 1-General Grivas derhal geri çekilecek
- 2-Yunanlı askerler Kıbrıs'tan çıkacak
- 3-Kıbrıslı Rumların silahları alınacak
- 4-Saldırıya uğrayan kurbanlar için tazminat ödenecek
- 5-Kıbrıs'ta ekonomik tehditler kaldırılacak
- 6- Türklere karşı saldırı olmayacağına dair kesin güvence verilecek (Kalelioğlu, 2009)

Bunun üzerine Yunan Cuntası, Türkiye ile görüşmeye hazır olduğunu ve sorununun birlikte incelenmesi ve karara varılmasını istedi. Fakat Türkiye verilen uyarıların yerine getirilmediği sürece Yunanistan ile masaya oturmayı reddetti. Anlaşmazlıklar devam ederken ABD devreye girerek soruna tekrar müdahil oldu ve uzlaşma sağlandı. Türkiye'nin istekleri Cunta hükümeti tarafından kabul edildi. 1967 Bunalımı aynı zamanda Türkiye'nin bu dönemki çok yönlü dış politikası dahilinde incelendiğinde ise Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) Türkiye'nin kararlarına yumuşak davranmış ve tepki göstermemiştir. Yunanistan'da ise Cunta Hükümeti dış politikada yalnız kalmış ve soyutlanmıştır.

Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi (KGTY)

1967 Bunalımı sonrası Kıbrıslı Türkler, 28 Aralık 1967 günü “Kıbrıs Geçici Türk Yönetimini” kurduklarını açıklamışlardır (Fırat, 2018). Bu bölgede zaten ayrı şekilde yaşayan Türklerin hukuki bir zeminde kendilerini gösterdikleri bir hadise olmuştur. Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi Başkanlığına Fazıl Küçük, Başkan Yardımcılığına ise Rauf Denktaş getirilmiştir.

Kurulan Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'nin statüsünün temel hükümleri çerçevesinde yürütme görevinin bir Yürütme Komitesine veriliyordu. Türk yönetiminin başkan yardımcısı aynı zamanda komitenin başkanıydı ve komiteyi başkan yardımcısı atayacaktı. Yasama erki ise “Temsilciler Meclisi” altında yürütülecekti. Bu meclisin 15 Türk üyesi ve Türk Cemaat Meclisinin 15 üyesi ile yasama meclisi oluşturulmuştur. Yargı erki ise tamamen bağımsız Türk mahkemeleri tarafından yürütülecekti. Bu erklerle birlikte Kıbrıslı Türkler kendi kendilerini idare etmiş olacaktı. Geçici Türk Yönetiminin kurulması aynı zamanda Kıbrıslı Rumlarla Türklerin kesin olarak ayrılmasının işaretiydi. Aslında Kıbrıslı Türklerin Rumlarla ayrılması 1960'lı yılların getirisi ile oluşmaktaydı (Oberling, 1990).

Kıbrıs Barış Hârekâtı'na Kadar Geçen Süre İçinde Kıbrıs ve Türk-Yunan İlişkileri

Kıbrıs'ta Türkiye'nin askerî harekâtına kadar geçen süre içinde olaylar şiddetli şekilde gitmeye devam etmiştir. Bu dönemden sonra Makarios'un bir Türk harekâtından çekindiği için daha ihtiyatlı davranışları gelişirken Enosis konusunu göz ardı ediyordu. Bu durum Kıbrıslı Rum terör örgütü olan EOKA tarafından fazlasıyla eleştiriliyordu. Yunanistan ile de arası açılmıştı. Bu durum sonrası Terör örgütü EOKA tarafından şiddetli bir şekilde Kıbrıs'ta terör olayları yaşandı. 1971 senesinde ise Grivas Kıbrıs'a tekrar geri dönerek EOKA-B adlı yeni terör grubunu oluşturdu. Grivas'ın adaya dönmesiyle birlikte Enosis istekleri artıyor ve bu da Makarios'un üzerindeki yükü artırıyordu. 1973 yılında ise Yunan cuntasının başına General Dimitrios Ioannides'in gelmesiyle Enosis istekleri daha da arttı. Buna paralel olarak Makarios'un içinde olduğu durum daha da çıkmaza girdi. Makarios karşıtı hareketlerin yoğunlaşması ve bu sırada Grivas'ın da ölmesi üzerine Makarios, EOKA-B'yi kanun dışı bir hareket olarak ilan etti ve silahlarının toplanmasını emretti. Hatta terör grubunun içindeki 200'e yakın kişiyi de tutuklattı. Makarios bundan sonraki süreçte Muhafız Teşkilatının sayısını azaltmaya gitti ve Cunta hükümetini de ağır eleştiri yağmuruna tuttu. Bu olaylar bardağı taşıran son damla oldu ve Cunta Hükümeti Muhafız Teşkilatına darbe emrini vererek Makarios'un öldürülmesini emretti (Oberling, 1990). 15 Temmuz 1974 günü “Başbakanlık Harekâtı” parolası ile Makarios'a darbe başlamış oldu (Kürşad, Altan, & Egeli, 1978). Bu darbeye Cumhurbaşkanlığı sarayı RUM Milli Muhafız Ordusu Tankları tarafından ateş altına alındı ve saray darmadağın hâle geldi. Bu darbe sonucu 600 Rum'un öldürüldüğü Rum kaynaklarında ve Rum basınında açıklanmıştır (Kalelioğlu, 2009). Darbe sonrası Makarios kaçmış ve Nikos Sampson Cumhurbaşkanı olmuştur ve Kıbrıs Helen Cumhuriyetini İlan etmiştir (Kalelioğlu, 2009). Türkiye ise 1967 Bunalımı sonrası 1974'e kadar olan süre içinde askeri hazırlıklarını tamamlamış ve çıkarma için gereken tüm bilgi, malzeme ve silah eksikliğini süratle gidermiştir.

Türkiye'nin Kıbrıs'a Askerî Müdahalesi ve Kıbrıs'ta Birliklerin Durumları

Türkiye Nikos Sampson'un Kıbrıs'ta hukuk dışı olan darbesinden sonra garantör devlet olarak Kıbrıs'ta durumun değiştiğinden daha doğrusu değiştirildiğinden dolayı müdahale hakkı elde etmiştir. Türkiye bu müdahale hakkını Garanti anlaşmalarının dördüncü maddesine dayandırmaktadır. Türkiye 20 Temmuz 1974 tarihinde harekâtı başlatarak anlaşma ile kurulan düzeni tekrar kurabilmek adına harekete geçerek Kıbrıs'a askerî harekâtını başlatmıştır.

Kıbrıs'ta ordu teşkilatlandırmalarına baktığımız zaman ise öncelikle karşımıza çıkacak olan Rum Milli Muhafız Ordusu'dur. Bu ordu kara, deniz ve hava kuvvetlerinden oluşmaktadır. Rum Muhafız Ordusu Kara Kuvvetleri, tugay seviyesinde beş yüksek taktik komutanlık ve alay seviyesinde on taktik Grup Komutanlığından oluşur. Türkiye'nin askerî harekâtı öncesi 19 piyade taburu, 6 topçu taburu, 1 zırhlı keşif taburu, 4 komando taburu, 1 mekanize tabur olmak üzere 20 bin kişilik bir kuvveti vardı. Rum Muhafız Ordusunun 20 tank, 50 zırhlı personel taşıyıcısı, 463 topu, 382 tanksavarı bulunmaktaydı. Rum Milli Muhafız Ordusunun Kıbrıs'ta konuş durumu ise Lefkoşa, Güzelyurt, BAF, Mağusa ve Limasol'de bulunmaktaydı. Deniz Kuvvetleri ise nispeten küçük birliklerden oluşmaktaydı. Kıbrıs'ta bazı üslere bağlı olarak 6 hücum botu, 1 gambot, 6 karakol botu, 2 yardımcı gemi bulunuyordu. Hava Kuvvetleri ise tam manasıyla kuvvet barındırmamaktaydı. Bulunan uçaklar genelde keşif, irtibat ve gözleme yapmaktaydı (Çetiner, 2007).

Kıbrıs'ta Yunan Kuvvetleri ise anlaşmalarla getirilen birliklerden oluşmaktaydı. Bu birlik Yunan Kontenjan Alayı'dır. Yunan Kontenjan Alayı 62 Subay, 2 Astsubay, 866 erden oluşmaktaydı. Alay Harekât açısından Rum Milli Muhafız Ordusuna bağlıyken Lojistik olarak Yunan Genelkurmay'ına bağlıdır. 1964 yılında Grivas ile Kıbrıs'a getirilen birliklerin mevcudu ise 7000-8000 dolayındadır. Fakat 1967 yılı itibariyle bu birliklerin önemli mevcudu geri çekilmiştir (Çetiner, 2007).

Türkiye'nin ordu birliklerinin durumu ve harekât planları ise şu şekilde gelişmiştir. Kıbrıs'a planlanan harekât, Konya 2.Ordu Komutanı Suat Aktulga'nın sorumluluğu altındaydı. Kıbrıs'a 3. Ordu Komutanlığına bağlı Korgeneral Nurettin Ersin'in 6.ncı kolordusu çıkacaktır. 6.Kolordu emrine verilen birlikler ise Çakmak Özel Görev Kuvveti, Komando Tugayı, Hava İndirme Tugayı, 39. Piyade Tümeni, 28. Piyade Tümeni, Kıbrıs Türk Alayı, Kıbrıs Mücahitlerinden oluşmaktaydı (Çetiner, 2007).

Türk Ordusunun harekât planları ise evreli bir şekilde gelişmiştir. Türk Ordusunun Yıldız Harekât Planı çıkarma birlikleri Mağusa'nın 30 km kuzeyindeki Boğaziçi bölgesine çıkacaktı. Bu bölgeden itibaren batı kısmına kadar ilerlenecek ve Trados Dağlarının doğusundan geçen hatta ulaşılacaktır. İkinci plan kısmında ise tüm Kıbrıs alınacaktı (Çalık, 2006).

Atma Planına göre ise Türk Ordusu envanterinde helikopterlerin yeterli olmasıyla birlikte helikopter ve hava indirmesi ve çıkarma harekâtının birlikte yapılması fikridir. Plan bunun üzerine yürütülmüştür. Çıkarma birlikleri Girne'den çıkacak Lefkoşa kuzey bölgesine hava indirmesi ve uçar birlik harekâtı yapılacaktır. Batıda Güzelyurt, güneyde ise Larnaka'ya kadar harekât icra edilecekti (Çalık, 2006).

Türk ordusunun diğer harekât planı ise Yıldız Atma-4 Harekât Planıdır. Kıbrıs Harekâtı bu plan doğrultusunda yürütülmüştür. Bu planın ana temaları ise Kıbrıs harekâtına politik ve stratejik bir baskınla başlanacaktır. Türk ordusunun özellikle harekâtı çok kısa bir sürede bitirme üzerine planlanmış bir harekât düşüncesi mevcuttur. Türk ordusu yapılacak olan hava indirme harekâtı ile koordineli bir şekilde Girne'ye hedefli bir çıkarma yapacak ve bu çıkarma hava indirme ile birleşecekti. Kıyı bölgelerinin güvenliği alındıktan sonra müteakip kademeler çıkarma bölgesine intikal ettirilecekti (Çalık, 2006).

Türkiye Cumhuriyeti, Kıbrıs'ta gerçekleşen darbeden sonra adada anlaşmalarla uygulanan statükonun değiştiğini belirterek adaya müdahale etme imkânı sağlamıştır. Türkiye, Kıbrıs'ta darbeden sonra diplomatik yolları kullanmış ve İngiltere'ye adaya birlikte müdahale fikri iletilmiş fakat sonuçsuz kalmıştır (Kalelioğlu, 2009). Türkiye daha sonra Kıbrıs'a tek başına müdahale kararı almış ve TBMM Hükümete yurtdışına askeri birliklerin gönderilmesine dair izni vermiş, Türk ordusu planlarını harekete geçirerek 20 Temmuz 1974'te denizden çıkarma, havadan indirme ve uçarbirlik harekâtı olarak icraya başlamıştır.

Kıbrıs Barış Harekâtına Türk Silahlı Kuvvetlerinin planları doğrultusunda 28 ve 39. Piyade tümenleri, komando birlikleri, hava indirme tugayları ve deniz piyade alayı katılmıştır. TSK'nın toplam gücü Kıbrıs'ta Yunan ve Rum Muhafız Birlikleri kuvvetlerinden daha az sayıdadır. Rum Muhafız Ordusunun çıkarmayı Magosa'dan beklemesi taktik planlama hatası olmuştur Türk ordusunun Girne kıyılarından çıkarma yapması ise baskın sağlamıştır. 20 Temmuz sabahı Girne kıyılarından icra edilen çıkarma Beşparmak dağlarının engeline rağmen süratle icra edilmiştir. Deniz Piyade Alaylarının kıyıyı tutması, komando ve indirme tugayların düşman arkasına inmesi ve ikinci günde 28 ve 39. Tümenin icra yollarını açarak taarruzu sürdürmeleri Türk ordusunun öğle vaktine kadar Beşparmak Dağlarının zirvesine ulaşmasını sağlamıştır (Kalelioğlu, 2009). Türk ordusu kısa zamanda Girne-Lefkoşa arasındaki hattın kontrolünü sağlamış ve 22 Temmuz günü ateşkes ilan edilmiştir.

Cenevre Konferansları ve Protokolü

Türkiye, başarılı harekâtı sonrası Güvenlik Konseyi'nin ateşkes çağrısına uyarak Cenevre Konferansı'na katılım göstermiştir. Türkiye bu konferansa güçlü bir şekilde gitmiştir. Zira hem Kıbrıs'ta değişen statükonun getirisi hem de başarılı bir harekât sayesinde bu durum gelişmiştir.

Türkiye konferansa başarılı bir şekilde gittiği için Federasyon tezini uygulayıcı bir şekilde öneriler sunmuştur. Türk askerlerinin çekilmesini belirli bir tarihe entegre etmemiştir. Yunanlılar ise Türk askerlerinin adadan hemen çekilmesini ve Kıbrıs'taki durumun anayasal olarak da dahil değişmemesini istemiştir. Yunanlıların çekincesi Türk Ordusunun ellerinde bulundurdukları bölgeyi genişletmesinden çekinirken Türkiye ise Kıbrıslı Türklerin bir saldırıya uğramalarından çekinmekteydi. Kıbrıs Askeri Harekâtının haklılığı ve hukuka dayanması Türkiye'nin elini oldukça güçlendiriyordu. Bu durumun getirisi olarak da Türkiye kabul edilen Cenevre protokolünde tüm isteklerini de kabul ettirmişti.

Bu anlaşma sonunda Türk diplomasisinin büyük bir başarı kazandığını söyleyebiliriz. Zira Türkiye; meşruluğunu ve hukuka uygunluğunu tescil ettirmiş, hem askerlerinin geri çekme noktasındaki isteklerini kendi isteğine bağlı kılmış ve koşullar öne sürmüştü, hem de Kıbrıs Türk toplumunun özerk şekilde ayrıldığını kabul ettirmişti (Fırat, 2018).

İkinci Cenevre Konferansında ise Kıbrıs'ın Anayasal statüsü önemli konular arasındaydı. Türkiye bu noktada Kıbrıs'ta merkezi hükümetin yetkilerinin azaltılması ve yetkilerin iki federe devlete bırakılması üzerine çalışmıştır. Bu konferansta Yunanlılar, Türk tezlerini tekrardan reddettiler ve bir oyalama taktiği uyguladılar. Aynı zamanda Girne'de küçük bir alana sıkışmış olan Türk orduları ikinci harekât emrini beklemekteydi.

İkinci Kıbrıs Barış Hârekâtı

Yunanlı temsilcilerin oyalama taktikleri, Kıbrıs'ta gelişen yeni durumlar, konferansın çıkmaza gireceğinin anlaşılması üzerine Türk ordusu tekrar harekete geçerek 14 Ağustos 1974'te saat 04.19'da (Fırat, 2018) verilen emir ile tekrar harekete geçmiştir. Kolordu, emir sonrası taarruza başlayarak saat 5.40'ta deniz bombardımanı ardından hava taarruzu ardından topçu hazırlık ateşleriyle sabah tam taarruza geçti (Çalık, 2006). Türk ordusu, Atilla Hattı hedefine ulaşmak amacıyla harekete geçerek Mağusa ve Lefke yönünde ilerlemeye başladı ve iki gün sonra bu bölgeleri kurtardı. Türk ordusu belirlenen hedefleri kısa sürede tamamlayarak amaçlara ulaşmıştı.

İki gün içinde Türk Ordusu Kıbrıs'ın %38'ini almış. İkinci Harekât ile Türk ve Rum yerleşim yerleri daha da netleşmiştir. Kurulacak olan Kuzey Kıbrıs Türk Devleti'nin sınırları da oluşmaya bu sayede başlamış oldu. Türkiye'nin birinci askerî harekâtı meşru görülürken ikinci harekâtı Batı ülkeleri

tarafından işgal olarak değerlendirmiştir (Tuncer, 2014). Fakat Türkiye, garanti anlaşmalarının kendine verdiği yetkileri hukuken kullanmış aynı zamanda bir toplumu da yok olmaktan kurtarmıştır.

Kıbrıs Barış Harekâtı ve sonrası dönemde Türk-Yunan İlişkilerinin odağı sürekli Kıbrıs olmuş ve Ege sorunlarının çözümünde dahi Kıbrıs dosyası hep Yunanistan tarafından öne atılmış ve bahane edilmiştir. Yunanistan aynı zamanda Kıbrıs harekâtı sonrası Türkiye'ye karşı büyük ölçüde tehdit algılamış ve kendine ait adaları da sürekli Türkiye aleyhine ve Lozan anlaşmasına da aykırı olarak silahlandırmıştır. Türkiye de adaların silahlanmasına karşılık olarak bu dönemde NATO'ya entegre olmayan ve dışında kalan Ege Ordusunu kurmuş ve adalar bölgesini güvene almıştır.

Kıbrıs'ta İstihbaratın Rolü

İstihbarat kavramı özellikle sorunlu bölgelerde önemli bir zemine sahiptir. Sorunlu bölgeler özellikle bir ülkeye yakınsa bu durumda o ülke bölgede istihbarat personellerini barındırır ve kendisine karşı gelişecek durumları ve oluşabilecek tehditleri önceden kavramaya çalışır. Bu sayede önlemlerini alacak seviyede kendisini o alanda kuvvetlendirmiş olur. Kıbrıslı Türkler de dar bir alanda Türkiye'nin desteği ile çok gizli bir şekilde istihbarat birimleri kurmuş ve bunu Kıbrıs'ta TMT eliyle uygulamıştır. Kısıtlı fakat başarılı çalışmalarla Kıbrıs'ın özgürleşmesi adına büyük atılımlar yapmışlardır.

Kıbrıs'ta özellikle Türk Mukavemet Teşkilatının EOKA'lı teröristlere karşı yürüttüğü bazı istihbarat durumları söz konusuydu. TMT'nin eğitimi özellikle sıkı bir disiplin ve gizlilik içinde geçerdi. TMT; personel, eğitim, harekât ve istihbarat konularında özellikle haberleşme için canlı ve cansız varlıklar kullanabiliyordu. TMT'nin gayet sıkı disiplinli kuryeleri aracılığıyla haberleşme sağlanıyordu ve bu kurye kendisine verilen mesajı daha önceden belirlenmiş olan parola ile götürmesi gereken kişiye teslim ediyordu. Bu noktada amaç parola veya şifre kullanımı ile istenmeyen kişilere bu mesajın geçmesinin önlenmesiydi. TMT'nin bu gizliliği ve şifre kullanımındaki hassasiyeti çok önem arz etmiştir. Zira herhangi bir doğru olmayan ya da yanlış gidecek bir durumda tüm TMT personelleri risk altına girebiliyordu. Bu açıdan şifre kullanımları oyun kağıtları, paralar, kartpostallar ve Ankara kartları kullanılabilirdi. Bu resimler her zaman bir anlam taşımaktaydı. Zira tüm TMT mensupları bu resimlerin ne anlama geldiğini ve ne yapılması gerektiğini anlattığını bilmekteydi. TMT mensupları aynı zamanda Türkiye'de eğitim görüyor ve istihbarat üzerine de eğitiliyorlardı. TMT üyeleri aynı zamanda bu kartlarla görüşmesi gereken kişiyle görüşürken kod adı kullanıyor ve kendisini hiçbir şekilde açık etmemeye çalışıyordu. Daha sonra TMT kendi içinde bir telsiz istihbaratı yarattı. Telsiz ile belirli mevkiilerdeki kişilerle iletişim sağlanıyor ve görevler verilebiliyordu. Telsizin risk oluşturduğu yerlerde ise TMT bazen istihbarat adına posta güvercinleri kullanabiliyordu. TMT Adada kısıtlı imkânlarıyla birlikte bir ağ oluşturmayı başarmıştı. Belirli dönemler özellikle gazeteler aracılığı ile de haberleşme yapılabiliyordu. Bu gazeteler belirli günlerde yayına çıkıyor ve otobüsler vasıtasıyla da bu gazeteler gizli yerlere saklanıp ulaştırılması gereken kişilere gönderilebiliyordu. Bu sayede EOKA mensuplarının aramalarından kurtulma şansı yüksek oluyordu (Keser, 2018).

TMT mensupları arasındaki gizli yazışmalar ise yazılı mesajların şifrenmesi kod sistemi kullanılması ve aynı kodun uzun süre kullanılmamasının esas olması üzerineydi. Bu kodların önemi ise askeri mühimmatların ve lojistik malzemelerin saklanması için çok büyük önem arz etmekteydi. Bu noktada iletişim adına görev yapan kuryeler ise her meslekten görev yapan Kıbrıslı Türkler olabiliirdi; Taksi şoförü, bisiklet kullanan birisi, otobüs şoförleri, muhtarlar, öğretmenler gibi tüm meslekler bu görevlerin içinde yer alabiliirdi. İletilecek gizli belgeler aynı zamanda TMT mensupları tarafından köy otobüslerinin iç lastiklerine kaportalarına ve iç döşemelerine kadar gizlenerek gönderilirdi. TMT aynı zamanda mevsim meyvelerini dahi istihbarat adına kullanmaktaydı. Yazın karpuzların içinin ezilmesi ve içinde belgeler konularak bu şekilde iletilmesi önemlidir. Bu dönemde

TMT içi oyulan odunların içine gizli belge ve evrakları yerleştirerek bu sayede de iletişim yolları kullanmıştır. Türkiye'den gelen silahların da küçük bölümü kitapların içinin oyularak yerleştirilmesiyle Kıbrıs'a taşınması önemlidir. TMT; istihbarat ve istihbarata karşı koyma, haberleşme konularında gizliliğe üst düzey önem vermektedir. TMT kendi içindeki üyelerine "arı" silahların saklandığı yerlere "bereket çadırları" ve silahları ise Türkiye'den getirenlere "bereketçi" kod adlarıyla seslenilir ve kodlamayla bilgiler bu şekilde geçirilirdi. Telsizler "çalıcı" telsizciler ise "çalıcı" olarak kodlanırdı. Bu sayede Kıbrıslı Türkler kendi aralarında tüm yıldırımlara tüm saldırılara karşı kendi istihbarat birimleriyle kısıtlı bir şekilde kendilerini savunmuş ve Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi ile haklarını almışlardır (Keser, 2018).

Sonuç

Kıbrıs stratejik önemi sebebiyle yüzyıllar boyunca önemli savaflara sahne olmuş ve birçok devletin himayesi altında kalmıştır. Kıbrıs'ın bu stratejik önemi soğuk savaş dönemi boyunca hegemonik güçlerin de müdahalede bulunduğu bir yer olmuştur. Fakat Kıbrıs'ın asıl tarafları olan Türkiye ve Yunanistan açısından bu durum daha karmaşık hâle getirilmiştir ve barış yolu hâlâ bulunamamıştır. Türk-Yunan ilişkileri açısından sürekli çıkmazların olduğu Kıbrıs iki komşu ülkenin birbirlerine düşman algılamasını arttırmış ve sorunlar sürekli olarak önlerine gelmiştir. Türkiye'nin Kıbrıs tezleri ve Yunanistan'ın Kıbrıs tezleri çok fazla değişiklik göstermeden bugüne kadar gelmiş ve Kıbrıs Sorununu bugüne kadar da devam ettirmiştir. Kıbrıs Sorunun ortaya çıkmasından itibaren Türkiye tamamen olaylara müdahil olmuş ve Kıbrıs'ı bir devlet politikası hâline döndürmüş ve adada yaşayan soydaşlarını kurtarmıştır. Kıbrıs Barış Harekâtı ile Kıbrıslı Türkler Rumlardan ayrı olarak yaşama şansı elde etmişler ve kendi kendilerini yönetme durumunu kazanmışlardır. Bu sayede Türkiye Kıbrıs'ta Yunan-Rum mezalimine, soykırımına dur demiş ve bunu da tüm dünyaya göstermiştir. Türkiye açısından Kıbrıs'ın önemi stratejik boyutta olmaya devam etmektedir ve her zaman Kıbrıs ve Kıbrıslı Türkler Türkiye'nin koruyuculuğu altında olmaya devam edecektir. Zira Kıbrıs'tan vazgeçen bir Türkiye, Akdeniz'de kapana kısılmış olacak ve bir kara devletine dönüşecektir.

Kaynakça

- Akman, H. (2012). Kıbrıs Cumhuriyeti İlanından Johnson Mektubuna, Kıbrıs Sorunu (1960-1964), *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Merkezi*.
- Arkan, H. (2020). Kıbrıs'ın Stratejik Önemi ve Adanın Osmanlı'dan İngiltere'nin İdaresine Geçme Süreci (1878-1923), Burdur, Burdur Mehmet Afif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Vize Ödevi, 2020.
- Babaoğlu, R. (2018). Türkiye'nin Kıbrıs Politikasının Evriminde Bir Dönüm Noktası: Londra Konferansı (29 Ağustos-6 Eylül 1955). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*.
- Bilge, S. (1986). Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türkiye-Sovyetler Birliği Münasebetleri. M. Gönlübol (Dü.) içinde, *Olaylarla Türk Dış Politikası*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Çalık, S. (2006). Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Hava İndirme Birlikleri ve Hava İndirme Harekâtı. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*.
- Çetiner, A. (2007). Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Kara Muharebeleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*.
- Emek, F. A. (2014). 1958-1974 Yılları Arasında Kıbrıs'ta Yerel Basında Rum Mezalimi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*.

- Ertegün, N. M. (1981). *In Search of a Negotiated Cyprus Settlement*. Lefkoşa: Ulus Matbaacılık.
- Fırat, M. (2018). Yunanistan'la İlişkiler. B. Oran (Ed.) içinde, *Türk Dış Politikası* (Cilt 1). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kalelioğlu, O. (2009). *Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Keser, U. (2006). Kıbrıs'ın Stratejik Önemi Bağlamında Adada Askeri Faaliyetler ve İlgili Tarafların Askeri Gücü. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*.
- Keser, U. (2006). *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Keser, U. (2018). Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde İletişim (1955-1974). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*.
- Kürşad, F., Altan, M. H., & Egeli, S. (1978). *Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi*. İstanbul: Kutsun Yayınevi.
- Oberling, P. (1990). Kıbrıs Faciası. *Belleten*, 54.
- Sürmece, E. U. (2009). I.Dönem Demirel Hükümeti'nin Siyasi Faaliyetleri 1965-1969. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*.
- Şener, B. (2021). 1967 Kıbrıs Krizi'nde Siyasi, Askeri ve Hukuki Boyutlarıyla Türkiye'nin Zorlayıcı Diplomasisi Uygulaması. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*.
- Tuncer, H. (2014). *İki Darbe Arasında Türk Dış Politikası (1971-1980)*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Vatansever, M. (2010). Kıbrıs Sorununun Tarihsel Gelişimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*.
- Yüksel, D. Y. (2009). Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi (1914-1958). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*.